

"הנטייה המינית בשורשה היא טהורה"

פגם הברית בתורת הראי"ה

הרב יאיר גריזים

הקדמה – תיקון הברית

נושא תיקון הברית נידון רבות בימינו סביב סוגיית החינוך של בני נוער ואף מכונה במקורות שונים חטאי נעורים. מרוב העיסוק בסוגיה החינוכית כמעט ולא ניתן למצוא בזמננו עיון מעמיק במהות ופנימיות פגם הברית וממילא בתיקונו. הראי"ה במקורות שונים עמד על אופיה ומהותה של הנטייה המינית ומתוך כך גם על עניינו של פגם הברית ותיקונו. הראי"ה (קבצים ג, פט) תפס את תיקון הברית כרעיון פנימי מלא הוד אלוהי המיוחד לישראל:

וימים יבאו והתרבות הכללית תביט בהערצה נשגבה על הוד אלוה, הפרוש בתוך המחשבות, הנראות כחשכות לעומדים בגסות הנטייה ובשובבות הדעת מחוץ למחנה ישראל, המקושרות בתיקוני היסוד, וכל דברי הצומות וזעקתם, אשר לשובבים, שבמוסר הרזי.

הראי"ה לא פירט מהו אותו הוד אלוה שטמון בתיקוני היסוד, ועלינו לנסות ללקט מתורתו יסודות שונים שמסבירים מהי פנימיות הנטייה המינית וכתוצאה מכך מה טמון בתיקון הברית.

במקום אחר מסביר הראי"ה שבשביל להגיע לתיקון שלם של הנטייה המינית צריך להגביר את התשוקה האלהית מעל התשוקה

הטבעית, מה שלכאורה נתפס כהתגברות הרוח על החומר, אך הראי"ה (קבצים א, שכט) מדגיש שזה לא מגיע מתוך הכרעת הגוף ועקירת הטבע הרוחני אלא בהגברת התשוקה האלהית בעזרת כלי השכל שמוארים באור האלהי:

עוצם הקדושה, היא הגברת התשוקה האלהית ואור הרוחני ברצון האדם וטבעו, עד שהחפץ של הקודש והמגמה האלהית יהיה יותר עמוק בנפש מכל הרצונות הטבעיים. ומי שבא עד למדה העליונה, שהחפץ האלהי הוא גדול ומכריע בקדושתו גם את הנטייה המינית, זהו צדיק דנטיר ברית. והכרעה זו באה לא בדרך עקירת הטבע הרוחני והגופני, כי אם ברוממות אל התעודה השכלית, המוארה באורה האלהית.

הראי"ה מחדש שכדי להגיע לשינוי מהותי בקדושת הנטייה המינית חייבים לעבור דרך הרוממות לתעודה השכלית. כמעט ואין צורך לומר שהדברים נבנים על כל מדרגות 'סור מרע' של שמירת עיניים וברית קודש במובן ההלכתי שלהם, אבל הראי"ה מוסיף עוד קומה שבשביל שהחפץ של הקודש יהיה בסיס לכל הרצונות הטבעיים צריך הבנה פנימית־שכלית של הדברים.¹

1 אין מטרתו של מאמר זה לעסוק בשאלה החינוכית לשמירת הברית ולכן הדברים נכתבים באופן המלא והבלתי מסוייג שלהם מבלי להתייחס לדרכי התמודדות או הכלה. מאמר זה יתאים יותר למי שמנסה להעמיק בחטאי העבר ולהבין את שורשם ואת הפגמים שנפגמו בו על מנת לתקנם. לשם כך עליו להבין היכן הפגם, איזה כוחות נפש הוא מנסה להשיב לעצמו ומהי העבודה הפנימית אותה הוא צריך לעשות כדי להסיר את המחיצות המונעות את האור האלוקי. על אף זאת ודאי שידיעה פנימית מועילה גם להתמודדות הפשוטה.

שורש הנטייה²

הראי"ה עוסק במספר פסקאות בכך, שרצונו הפנימי ביותר של האדם הוא הרצון להוסיף ולהרבות חיים בעולם:

הנושא המוליך, המחולל את התולדות, מקושר עם שורש אבה, שהוא שורש הרצון. שורש הרצון ביסודו הוא לא הרצון לחיות, להיות, אלא הרצון להחיות, להוות. זהו עומק הנקודה של רצון החיים, של צביון עמדת היש. כשהרצון מתעלה, כשהוא פושט את גשמיותו, את גבולו ואת פרטיותו, נשאר הוא בתכונתו המאירה, המקסמת, בתכונה המלאה עדינות ונעימת קודש, והוא הרצון להוות, לחולל, להרבות חיים וישות.

ריש מילין, שורשים, אב

הראי"ה (ע"א, ב, ט לח) מסביר שהקשר בין המילה 'אב' למילה 'אבה' הארמית שמשמעותה רצון מבטא את הרעיון שהרצון הפנימי ביותר באדם, שורש הרצון, הוא הרצון של האדם להחיות ולהוות אנשים אחרים. הראי"ה מסביר במקומות אחרים מדוע דווקא הרצון להחיות הוא הכוח היסודי באדם:

התוכן המיני הוא היסוד המנצח באדם, העושה אותו לחי וקיים לעד. כשם שהחיים הקיימים עדי עד מתגלים ע"כ זה בהגלמתם הגופנית, כן הוא פועל בתכנו בערך הרוחני הקיים בעצמיותו. שרשו של כח זה בפנימיותה של הנשמה, הרי הוא היסוד המקיים את אור החיים, המזריח ומבריק אותו לכל שלל צבעיו הרבים, המתנוצצים בבהירותם הנפלאה. ומתוך שבהתגלמות החיים

2 חלק מהפסקאות והכותרות בפרק זה נלקחו מתוך החוברת "אורות השובבי"ס".

אין הזוהר המקורי הזה מתכנס באישיות מיוחדת, קצר הוא הכח המחזיק של הפרטיות להכיל בתוכו מעין נובע זה המתגבר בשפעת אורות חיו, עדי עד הרי הוא מנביע מיניות ודורי דורות.³ יצרא דעריות יוכל ללפף את האדם יותר עמוק מהשורש של קישור החיים שלו עצמו, מפני שהוא נעוץ בנטיית המשך החיים של הדורות כולם. ולעומת זה בקדושה יכולים לעלות על ידי קדושת הברית למדרגת דוגמא של צדיק בכל הדורות.

אורות הקודש ג עמ' רחצ

הראי"ה מתמודד אם השאלה מדוע אדם כל כך נמשך אחר עריות עד כדי כך שהוא מסוגל לוותר על חייו לשם כך. אפשר להוסיף על דברי הראי"ה ולשאול שהיינו מצפים שתאוות הכבוד או הממון יהיו עוצמתיים יותר מתאוות העריות שהרי ההנאה מהם נמשכת זמן רב בניגוד לתאוות העריות שזמן ההנאה שבה מועט.

הראי"ה עונה שהסיבה לכך היא שלא כוחו הפרטי של האדם מתגלה ביצרא דעריות אלא כוחות של דורות על גבי דורות, עולם ומלואו שהאדם מסוגל להוציא מעצמו. יצר העריות כל כך מלפף את האדם מכיוון שלא מדובר על יצר הרע האישי אל מול היצר הטוב, אלא מדובר כאן על דורי דורות שרוצים להופיע ודופקים בנפשו של האדם בתשוקה הראי"ה מסביר שמכיוון שהרצון להרבות חיים הוא שורש הנטייה המינית,⁴ הדרך לטהר

3 ראה גם עין אי"ה שבת ב, ה, ז.

4 הראי"ה עוסק במספר מקומות במהות מצוות פו"ר ומסביר מדוע יש בנו רצון להרבות חיים בעולם: (1) **ההנאה הפרטית**: ילדיו ידאגו לו כאשר יגדלו (2) **הצד האידיאלי** להרבות חיים (3) **הצד האלהי** להרבות גוונים של הופעה (4) **מצד המוסר**

את הנטייה המינית הגסה היא בהפניית כוח התאווה אל שורשו, דהיינו לא ההתאוות החיצונית הגסה אלא הרצון להוליד את אור החיים בעולם:

האידיאל של הרבות החיים, העלאת אור החיים, זהו היסוד העיקרי הנותן את הערך הטהור לחיי הקדושה, זהו המבדיל את הקדושה מן הטומאה, את טהרת החיים מן זוהמתם. הנועם נמשך ממקור קדוש עליון, ממקור אור החיים, הוא מתגלה בנשמה קדושה לפי ערך קדושתה, לפי אותו הערך שהיסוד האידיאלי האלוהי הוא מטהר את גסות הבהמיות. והמטרה העליונה של בנין העולם באור החסד, של פריה ורביה, היא מושכת בכחה את הכח היסודי של הנטייה המינית ומקדשתו, ועל שם המטרה תקרא הפוריא בשמה, שפרין ורבין עליה.⁵

לפי הראי"ה ההבדל בין הנטייה המינית הקדושה לבין הנטייה הגסה הבהמית הוא ברצון ל"העלאת אור החיים". הנטייה המינית נתפסת כנטייה גסה בגלל הפרטיות שבה, בגלל הרצון של האדם להגיע לנועם ועונג גס. לעומת זאת הראי"ה מציג שהנטייה המינית בשורשה היא הרצון להרבות חיים, להוסיף אור חיים בעולם. כאן

להרבות פועלים שיביאו לתכלית המוסרית של הצדק (5 מצד האמונה שריבוי פועלים יסיפו המשכת אור אלוקי בעולם. (כת"ק ב עמ' מו-מז. ראה גם פנקסי הראי"ה א עמ' כד; עמ' סז; שם כז; אוה"ק ג, רצט; לנבוכי הדור טז)

5 **לנבוכי הדור פרק טז:** "העומק המוסרי מחייב שראוי להרבות את הדמות, מציאות אנשים מרגישים ומשכילים החיים חיי אנשים מלאים בכל ערכם בגשם ורוח, הוא דבר טוב וחפץ נעלה מאד, שהמונע טוב זה בהיות לאל ידו, הוא ודאי חוטא ועושה נגד הצדק והיושר היותר מחויב." ראה גם אוה"ק ב, שפג; מאמרי הראי"ה עמ' 25.

הראי"ה לא עוסק במטרה תכליתית, מדוע אנחנו רוצים להעלות את אור החיים, אלא עצם העלאת אור החיים היא הקדושה. כשיאדם פרה ורבה בשביל להוסיף חיים זה קדוש, וממילא העונג הנמשך מזה הוא העונג של תוספת החיים, נועם ממקור הקודש שימפכה בנו חיים כל הזמן. האדם אכן נדמה לאלוהיו ובורא עולם, אבל לא מתוך הרצון לעונג עצמי נמוך אלא מתוך רצון להעלות את נר החיים בעולם, להרבות חיים וטוב.

עולה מהדברים שבנטייה המינית יש שני צדדים: מצד אחד היכולת להרבות חיים ומאידיך העונג. חטא העריות או הנטייה המינית הגסה הוא הסטת המיקוד מאור החיים אל עבר העונג. אפשר להציע שהסיבה שחכמי ישראל במהלך הדורות התייחסו בחומרה גדולה לפגם הברית היא מכיוון שהוא מבטא מימוש של הנטייה המינית שפונה רק אל העונג ואין בו אפשרות להעלאת אור החיים.⁶

6 הראי"ה מסביר בעולת ראי"ה א, רצז שזאת היא מהות ברית המילה. הערלה מכסה ומחלקת כך שהיא מסמלת את הצד הפרטי והאישי שבתאוה המינית. היא "אוטמת את נביעתה של תשוקת החיים ממקור הכל, ומטה אותה לצד החלקיות המנותקת ממקור הכל." כנגד הערלה מגיעה מצוות המילה שהיא הכנה להופעת האורה האלוהית עד ש"נמשכים על ידה ילדי קודש פרי אהבה טהורה".

פגם הברית כפיזור כוחות הנפש

הראי"ה (קבצים א, תצז) מלמד אותנו עיקרון נוסף לגבי שמירת הברית:

... מבשרו יחזה אדם אלוה. אם יש באדם כח לאחד את כל כחות נפשו וכל נטיותיו למטרה שכלית ומוסרית אחת, כבר רואה הוא את האחדות בעולמו הפנימי, והאחדות של העולם הכללי מתבררת אצלו יותר ויותר. וכשהוא מוצא שכחותיו פרודים הם, כשאנו יכול לצייר שלטון כללי על נטיותיו ותאותיו, אז מחליט הוא שהעולם הגדול כמוהו מפורד הוא גם הוא, ושאינן אחדות במציאות. **התאווה המינית כוללת, בעצמותה, ובסעיפי התאוות החמריות, הדמיוניות והרוחניות, הכלולים בה, את החלק היסודי מכל הנטיות כולן.** אם היא עומדת באדם במצב כזה שהרוח האצילי שבו יוכל לעלות גם עליה להקיפה, לאחזה עם כל המון הכחות הגשמיים והרוחניים שבאדם למטרה אחת מוסרית עליונה, אז האחדות מתגלה בעצמותו, וגילוי האחדות האלהית מתחזה בו מבשרו.

לפי הראי"ה הנטייה המינית יש בה מעין שורש לכל נטיית האדם והיא שער לאחדות הכוחות באדם.⁷ כאשר אדם מסוגל לחבר את כל עולמו הרוחני ביחד עם נטיית הברית הגופני בכך שהוא נותן לנטייה זאת מטרה מוסרית עליונה (כפי שהובא לעיל) הוא מגלה את האחדות האלוקית בבשרו ובכך הוא הופך להיות צדיק

7 ניתן להציע שהדברים קשורים לכך שהנטייה המינית שורשה הוא הרצון להחיות. בתוך הרצון להחיות ולהוות עולם שלם טמון תודעה אחדותית שבה מהאחד יוצא ריבוי. יוצא שבתוך הנטייה המינית טמון הופעת האחדות.

שמופיע את אור האחדות האלוקית בעולם הגשמי. לפי מבט זה הצדיק הוא יסודו של עולם בכך שהאור האלוקי שמופיע בעולם מתגלה בזכותו.

במערכת הספירות הקדושות ספירת היסוד מתוארת במספר מקומות לא ככוח עצמאי כמו החסד והגבורה אלא כנקודת מיצוי הכוחות שממעל לה והכנה להשפעה למדרגה שמתחתיה (משום כך היסוד נקרא כל וכולל הכל בתוכו).⁸ ניתן לחשוב שהיסוד הוא רק כלי מעבר ואינו חלק אינטגרלי ממערכת השפע האלוקי. במקביל, באדם כח ההולדה והנטייה המינית הם לא חלק מכוחות ופעולותיו של האדם אך מאידך היכולת להוליד היא הביטוי האחדותי של האדם, היכולת למצות את כל תכונות נפשו ולהעביר אותם הלאה היא נטייה שכל הנטיות הן רק הכשרה בשבילה.⁹ כאשר אדם מסוגל לשמור על נטייה זאת בטהרתה, לרומם אותה אל האידיאל המוסרי שיש בה, הוא מעיד על עצמו שהוא מבין שהיכולת לקחת את כל כוחותיו ולהשפיע אותם ולהוליד איתם חיים חדשים זה חלק ממגמה מוסרית ואלוקית.

8 **שערי אורה הספירה התשיעית:** "ובמידה הזאת נכללין כל מיני שפע ואצילות הבאים מכל ט' ספירות, נקראת גם כן בלשון כל. והטעם, לפי שהמידה הזאת מושכת מכל הספירות העליונות כל ההמשכות כולם למיניהם, ומביאה אותם בתוך השם הנקרא אדני". ולפי שהכול תלוי במידה זו נקראת כ"ל".

9 היסוד כאיבר הולדה הוא חיצוני לאדם אבל אין פנימי ממנו. כביכול ניתן להוריד את איבר ההולדה בלי לפגוע באדם כלל, אבל כל מערכות הגדילה והצמיחה של האדם נבנים סביב הכוח של ההולדה, ובלעדיהם האדם יישאר באופן פיזיולוגי במצב של ילדות.

לעומת הציור האידיאלי של הנטייה המינית כפי שתואר עד כה, האדם יכול לגשת את הנטייה המינית מתוך תאוה ובכך לאטום את הקשר לאידיאל הפנימי שמופיע בה (שם):

השיקוע של רוח האדם בתוך תאות המין עד לכדי צלילה גמורה, עד לכדי אוטם האידיאליות והמוסריות בחוגה, גרמה את תכונת הערלה. והמעמד הפתולוגי הזה, הוא נושא עליו בגויה את האימוץ של נטייה זו, בצורתה היוצאת מחוג האידיאליות והמסירה המוסרית המגמתית... ואם ירד טבע הבשר ויצר לב האדם עד כדי התפתחותה של הערלה, הנה יסול לו האדם את דרכו האצילית בתיקון ברית קודש על ידי המילה, ואז ימצא את כל כחותיו נטויות למטרה כללית, אידיאלית קדושה, ומבשרו יחזה אלוה, ויקדש את קדוש ישראל, ד' אחד.

אדם הראשון נולד מהול¹⁰ אך מעשיו המשיכו על ברית הקודש את הערלה,¹¹ כיסוי שמנתק את הברית מהאידיאל והופך את הנטייה המינית להנאה עצמית ללא קשר אידיאלי. הערלה "אוטמת את נביעתה של תשוקת החיים ממקור הכל, ומטה אותה לצד החלקיות והפרטיות המנותקת ממקור הכל."¹²

נקודה זו חשובה מאוד ביחס לפגם הברית ותיקונו. אדם שפוגם בבריתו אוטם את הקשר לאידיאל הפנימי של הנטייה המינית ומעבר לכך פוגם באחדות הפנימית של כוחותיו. כאשר היסוד שעליו נשען הבית שבור כוחות הנפש מפוזרים, נאבדה יכולת

10 תנחומא נח ה, ה.

11 סנהדרין לח, ב.

12 עולת ראיה א, רצז.

ההתמקדות, האחדות הפנימית והיכולת להתחבר לעומקי הנשמה הפנימיים. כאשר נאבדת הצניעות הפנימית אדם חי את המציאות ברבדיה החיצוניים ומאבד כל יכולת להופעת הנשמה במימד נסתר בתוכו.

"וברית יחיד מכוון באמצע במילת הלשון ובמילת המעור"¹³

המחשבה היא ההתגלות הנצחית אשר לאדם, שבהדיבור היא מתגלה, והיא נובעת בדרך ישרה מהצד הנצחי אשר בנטייה המינית, ביסוד התולדתי אשר לו בערך חייו. ומובן הדבר, שכפי הערך אשר המחשבה האצילית בטהרתה תופיע באורה על כח המילולי של האדם, יבוסס ביותר עז החיים היסודי אשר בנטייה המינית שלו על הבסיס היותר אציל וחסון שבקדושה העליונה, והאור הפנימי של החיים בכל עזו יזרח בכח הדיבור, ותגזר אמר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור.

אורות הקודש ג עמ' רצו

ספר יצירה מלמד שאיבר הברית מכוון כנגד הלשון. אלו שני איברים בגוף שאין להם זוג, שמבטאים את סוף הראש וסוף הגוף, אליהם מתמצים כל הכוחות הגבוהים מעליהם ודרכם הם מופיעים.¹⁴ הראי"ה מעמיק את המבט ומציין שמעבר לכך שהדיבור

13 ספר יצירה א, ג.

14 ראה את דברי המהר"ל (חידושי אגדות בבא מציעא, השוכר את הפועלים) המרחיבים רעיון זה: "כי כל האיברים הם זוגות, ואילו ראש הגויה והפה אלו שנים הם יחידים. ומזה תוכל להבין כי אלו הם שליטים על שליטים והם שקולים בשווה, והם הפה וראש הגויה. והוא אשר רמזו חכמים בחכמתם כי אלו שנים,

הוא התגלות המחשבה,¹⁵ מכיוון שהמחשבה היא הופעה של הנצח וגם הנטייה המינית היא הנטייה להופיע את הנצח, ממילא הדיבור נובע באופן ישיר מנטיית המין. הראי"ה רואה קשר הכרחי בין שני התחומים כך כשהדיבור מתוקן ומופיע את האור האלוקי כך גם הנטייה המינית נסמכת על בסיס של קדושה עליונה וזה חוזר ומשפיע על הדיבור שאור חיים יופיע בכל דיבור ודיבור. יוצא מדברי הראי"ה שהדברים יהיו נכונים גם במקרה ההפוך, כאשר אדם פגום בבריתו הדבר גם יתבטא בדיבורו שיהיה דיבור מנותק מאור פנימי ויופיע כדיבור חיצוני לאדם.¹⁶

השקיעה בקבר הדמיון

הראי"ה (קבצים ו, רכה) מגדיר שפגם הברית הוא פגם בגילוי העצמיות:

ונמצא שפגמי הברית, וכל יסוד הגאולה, התלויה בגילוי רזי תורה, הכל מיתקן ברז העצמיות הפנימית, שמתעורר רצון הנעלם, שבא בסימן טוב, בכנסת ישראל, דוד מלך ישראל חי וקיים, רוח אפינו משיח ד'.

הפה וראש הגויה, עניין אחד. ולכך מפרשים 'כי אם הלחם אשר הוא אוכל' - זה אשתו. כי נקראו אלו שני איברים זה תחת זה למי שיבין בסודי היצירה."
15 וראה בעש"ט על התורה פרשת נח, מד: "המדבר בלא מחשבה הוא כמו מוציא זרע לבטלה רחמנא ליצלן"

16 לקוטי מוהר"ן יט, ה: "כי מי שיש לו שלימות לשון הקודש, מקרר את חמימותו בלשון הקודש... אבל מי שאין לו שלימות לה"ק, אזי הרוח סערה מקרר אותו במקרה לילה בשינה."

תיקון הברית תלוי בגילוי העצמיות. ראינו לעיל שהיסוד הוא ביטוי לאחדות כוחותיו של האדם, כוחות אלו הם הכלי שבו מתגלה עצמיותו של האדם ולכן כאשר יש פגם באחדות יש פגם גם בהופעה העצמית. הראי"ה (שם ו, קצו) מרחיב על איבוד העצמיות במקום אחר:

כל החולשות הגופניות והרוחניות, כל המחשבות הפסולות וכל הרעיונות המדלדלים, המטשטשים את הכשרון ואת הבהירות הנשמית, באים רק מחסרון הארה של הנשמה העצמית, חסרון הזלת טל החיים היסודי של הרצון וההרגשה, ההכרה והתשוקה, ממהותה הפנימית. על ידי מעשים רעים ונטיות עכורות מתחשכת אורה של הנשמה, ומעינה נכבש, והאדם סופג לו את רוחניותו מכלים אחרים, מרשמי חוץ של עולמים, ספרים, נפשות ומעשים, ורשמי החוץ פועלים עליו בצורה מדולדלת.

ישנם שני מקורות ידיעה לאדם: נשמת אלוקים אשר בקרבו או הרשמים החיצוניים המגיעים מהעולם. עצמיות האדם היא נשמתו, "נשמה שנתת בי טהורה היא", וממנה תוצאות כל אור ואושר, חיים, קודש ושמחה. כאשר אדם שקוע במעשים רעים ונטיות עכורות הוא מכה את אורה של נשמתו וכל חטא יוצר מחיצה שמסתירה את אור הנשמה.¹⁷ האדם שנשמתו לא מאירה בקרבו מקבל את חיותו אמנם מרשמים חיצוניים, ספרים ואנשים, חדשות ואינטרנט, אבל אין בכוח רשמים אלה להחיות את האדם בפנימיותו.

17 עיקרון זה חוזר מספר פעמים בספר אורות התשובה. למשל שם ז,ה: "הנני רואה איך העונות הם עומדים כמחיצה נגד האור הבהיר האלהי, הזורח ברב זהרו על כל נשמה, והם מחשיכים ומאפילים את הנשמה."

לכוחות הרעים במציאות שלנו אין כוח עצמי, הרע לא קיים כרע כשלעצמו אלא רק כגבול הטוב ולכן הרע חייב לינוק מהקדושה והטוב לגבור עליו ולכובשו כדי להמשיך להתקיים. אדם שמתקיים מהרשמים החיצוניים במציאות גורם יניקה אל צדדים שליליים במציאות שיכלו את הטוב שיטמון בתוכיות האדם עד שידלדלו אותו לחלוטין (שם):

אז התוכן הפראי של הגוף מתגבר בצורה של שממון ושל הריסה, והאדם הולך בלא כח לפני רודפיו. אבד אז את היסוד,¹⁸ הצינור המשפיע לעצמיות, ממקור החיים המיוחד לו, את הפסוק שלו, את האותיות של שמו שבתורה. ודמיון הבשר הולך ומרעיש, חובט בו בכל שוטי ברזל, והוא קבור באדמת עפר קברו החומרי, וכבול בכבלי זוהמא, ענן השכחה החשוך סובב את כל מלא קומתו, ואת שמו לא ידע. חיבוט קבר זה, עם כל בהלותיו, ישנו בכל עת וזמן, בין בפרטיותו של כל אחד, בין בכללות האומה.

הראי"ה מסביר לנו בתיאור שמרעיד את הנפש מהו חיבוט הקבר.¹⁹ יש לנו שם פנימי, בין אם הכוונה לשם שנתנו לנו הורינו ובין אם

18 לענ"ד רומז כאן גם לפגם הברית כצינור שדרכו מתחבר לעצמיותו ועצמיות חיי החיים.

19 אוצר המדרשים (איזנשטיין) גן עדן; גיהנם עמוד 93: "פרק שני: שאלו [תלמידיו] את ר' אליעזר כיצד דין חבוט הקבר, א"ל בזמן שנפטר האדם מן העולם בא מלאך המות ויושב לו על קברו ומכה אותו בידו ואומר לו קום הגידה שמך. א"ל גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאיני יודע מה שמי, מיד מכניס רוח ונשמה בגופו ומעמידו ומחייבו בדיון. אריב"ל חציו אש ושלשלת בידו, בפעם א' אבריו מתפרקים, שניה עצמותיו מתפרקים, ובאין מלאכי השרת ומלקטים אותן ומעמידין אותן ומכה אותן פעם שלישית, ומבקשין ממנו דין ודנין אותו בכל מדה ומדה..."

הכוונה למשמעות פנימית אחרת, השם מבטא את עצמיותו. כאשר אדם נפטר מהעולם המסך המסתיר של הגוף לא קיים עוד, השאלה היחידה שנותרת היא האם האדם בעולם הזה נשאר מחובר לעצמיותו או ששקע בעולם הדמיון החיצוני. חיבוט הקבר הוא דבר מובן מאוד – להיות בעולם שכולו רוחני בלי עצמיות נשמתית. הבשר כשלעצמו לא נשאר אחרי המיתה אבל אם האדם חי בעולם דמיוני כל חייו הוא שעבד את נפשו להיות תמיד פונה חוצה, להיות תמיד בעולם שאין בו קביעות ואחדות אלא התחלפות ושכחה כך שהוא שוקע בענן גדול של חושך שמשכיח כל דבר חולף. לכן כאשר האדם מגיע לשלב בחייו שבו הוא יוצא מהגוף ומתודעת עולם הזה הוא כלוא בקברו אשר לך לו בחייו, קבר חומרי מלא בהלה ושכחה, ומי יוכל לשער צער הנשמה ברגעים אלו.

חשוב לציין שאדם לא חייב לחכות למותו בשביל לעבור תהליך זה. אדם יכול לחבוט את קברו בחייו, לחבוט את קבר הדמיון והחושך שיצר נגדו, לחוות את צער השכינה²⁰ שמתבטא בנשמתו שלא מסוגלת לבטא את עצמיותה ולהופיע בתוך הגוף העכור. זאת הבנה מטלטלת, החוויה של טעם המוות שיש בעולם הדמיון שמנותק מהעצמיות הוא אכן מפרק את גופו של האדם. תחת האחדות ותיקון הדעת שמבקש האדם הוא נידון בקבר

20 אורות התשובה ח, ה: "הצער הגדול, שמרגיש כל צדיק בעצמו על מעוט הדבקות האלהית, שהוא חש בעצמו, שאינו שובר את צמאונו הגדול, ומצער זה כל אבריו משתברים תמיד מרוב כליון נפש, ואין לו מנוחה ככל עונג נחת שבעולם, זהו ממש צער השכינה, שתוכן החיים של כל העולמים כולם הומה אל השלמות האלהית העליונה, שתגלה בהם."

דמיונו לפירוק תמידי של עצמו. חיבוט הקבר מאידך הוא השלב הראשון בהיטהרות הנשמה, לחבוט את הפגם ולעורר את האדם לתיקון, לחוות את כאב הפגם כחלק מניתוח סבוך של הנפש לקראת רפאותה.²¹

הפגם במוסר ובעונג הרוחני

נקודה נוספת שפגם הברית נוגע בה הוא התחושה הטבעית של הצדק (מידות ראי"ה, ברית א):

שורש ברית וכריתות ברית במובן המוסרי הוא, שהענין החיובי ואידיאלי, הנובע מתמצית המוסר היותר נעלה ונשגב, יהיה מוטבע עמוק וחזק בכל טבע הלב והנפש, עד שלא יצטרך לא זירוז ולא חזוק ולא סייג לשמירתו, כי-אם יהיה מוחש וקבוע, כמו שטבועה, למשל, בלב אדם ישר מניעת רציחה וכדומה מן השלילות הרעות שכבר הספיק כח המוסר הכללי לקלטן יפה. בהיות האדם במצב כזה בכל עילוי הוא שש ושמוח בשם ד' ובוטח תמיד בחסדו. פגם הברית מחליש את כח הטבעיות שבמוסר, על כן הוא מוליד חרדה ורפיון בעומק הנפש, והחרדה הפנימית באה מפני העלילות לסור מדרך הטוב, וצריך תמיד שמירה והתחזקות שכלית ועיונית. אמנם ע"י התגברות תשובה עליונה מאהבה חוזר גם הקלקול הזה לטובה, כי תחת שהי' עושה דברים רבים בכח הטבע, שאינו מושכל, יעשה עכשו ע"י הכח המושכל.

21 שם ח, א: "... וכל נתוק מביא כאב, ככאב של עקירת אברים המקולקלים וכריתתם מטעם הרפואה. ואלו הם היסורים היותר פנימיים, שעל ידם ובהם האדם יוצא לחרות מהעבדות החשוכה של חטאיו ונטייתו השפלות ותוצאותיהם המרות."

אדם שמתקן בבריתו הוא אדם שהמוסר טבעי לו. כוחות חייו מתנהלים במישרים ולכן גם כוחותיו הרגשיים והמוסריים לא נוטים ימין ושמאל. לעומת זאת אדם שפוגם בבריתו יוצר בנפשו חרדה גדולה בגלל חוסר הביטחון בעצמו. כאשר האדם נוטה מדרכו הישרה הוא לעולם לא יכול לדעת האם חזרתו לדרך הישרה או שמא גם עכשיו מעשי מקולקלים. את פגם זה ניתן לתקן ע"י תשובה שמעלה את האדם מהתנהלות טבעית להתנהלות שכלית ומכיוון שהפגם לא מגיע לשכל אלא רק למידות ממילא אדם יוכל לבטוח בשכלו. אך למרבה הצער גם אחרי ההתעלות לחיים ע"פ השכל, לפגם עדיין יש משמעות:

וכשיקבל אז לטובה ובשמחה ג"כ את מעוט הרגשותו את התענוג הראוי לבא מדרך הטוב ומעבודת ד' בכלל, וגם את הפחדים והמרורות הבאים לרגלי התגברותו ללכת בדרך ישרה, - שאם לא היתה מדת הברית רפויה אצלו היה כבר עושה הכל בבטחון ושמחת לב, - בזה הוא מקנה לעצמו הרגל פנימי לעשות את הטוב בשביל עצם הטוב האמתי, דהיינו חפץ השם יתברך. ביחוד ראוי אז להיות קורת-רוח מצטירת בכל מצוה וכל ענין של עבודה וכל מדה טובה, שמצד הרגש העצמי שבו איננו מכיר אותה לגמרי בהדרה המלא, באופן שתמשכהו נפשו לה. ואע"פ שמצד פרטיותו איננו מרגיש התעלותו המוסרית, ע"י מעשה-טוב ולמוד זה וכדומה, אבל בצירוף החשבון הכללי, בכללות כנס"י ודאי שכל הכשר רוחני ומוסרי וכל צד של קרבת ד' מכריע לטובה. ובכלל משקל הרוחניות ודאי חסר הוא בעולם, ע"י ריבוי המון השקועים בחמורות, על כן אע"פ שלפעמים מתוך שמצד פרטיותו פנה כבר במדה הגונה לרוחניות, ואולי כבר נחלשה חמירותו ע"יז, ואיננו מרגיש כראוי את הרגש הנעים שצריכה הקדושה לפעול על

לכ ההולך בדרכיה, אבל בהצטרף משקל הרוחניות שלו לאוצר הכלל ימצא המקום של יבושת לח אצילות הקדושה וירטיבהו בהשפעתו, אז ישא פרו האמתי, וראוי לו לשמוח בזה. "עושין מאהבה ושמחים ביסורים עליהם הכתוב אומר ואהביו כצאת השמש בגבורתו"

הראי"ה מתאר כאן צרה ונחמה עימה. הניסיון בפגם הברית לחוות עונג חיצוני פוגם ביכולת העונג הרוחנית. ההתמכרות לעונג רגשי כמותי וחיצוני²² חוסם את אפשרות העונג הפשוטה של האדם מדברי קודש וטוב. הראי"ה מציע לאדם שזהו מצבו קודם כל לשמוח שהוא זוכה לעבוד את ה' שלא על מנת לקבל פרס של עונג, אלא רק בגלל שזהו רצונו של ה', אך מעבר לכך האדם אמנם פגם באישיות הפרטית שלו אך אם הוא ישיכיל להתעלות לעבודת ה' מתוך הזדהות עם כלל ישראל הוא יוכל לזכות לקבל משם מעין עונג.

סיכום מפת הפגם הכללית

היסודות המתוארים לעיל מציירים בפנינו מעין תיאור חי של הפגם הנוצר בנפש. מעבר למחיצה וההסתר שהחטאים מרבים על הנפש, פגם הברית עצמו מאופיין כפוגם באחדות הנפש, האחדות עם הקב"ה באופן העמוק ואחדות כוחות האדם באופן החיצוני. חוסר היכולת להתמקד ברעיון אחד, השקיעה בדמיונות שונים שמושכים איתם את הנפש, הפגיעה בזיכרון עקב השימוש

22 ראה אוה"ק א, עמ' רנ.

המופרז בכוח הדמיון, הדיבור שאינו מסוגל לבטא ולהוציא את עולם המחשבה שמעליו מה שיוצר דיבור מבולבל וריק, שטחי וחיצוני. הרגשת טעם המוות שאופפת את האדם בקברו אשר כרה לו, חוסר היכולת לשהות בתוך הקודש, בתוך רעיון, אלא רק להיות אחוז ברבדי הנפש המופנים חוצה.

הבנות אלו אין מטרתם להפיל רוחו של אדם, להפך, כאשר אדם מצליח לזהות בתוכו נקודות אלו הוא יודע להיכן לכוון. כאשר למשל אדם מצליח לזהות אצלו נקודות של פיזור ותזזיתיות הוא מבין שבעזרת עבודה על ציר זה הוא יכול ליצור ברית חדשה, ליצור שוב את האחדות הקדושה של כל כוחותיו ולהעלותם אל נקודת הקודש. אדם שיזהה שדיבורו אינו מתוקן ידע שברית הלשון צריכה התבוננות ותיקון. התיקון יכול להגיע לעיתים מהתבוננות פנימית בדבר, אך באופן יותר בולט דווקא הפעולות החיצוניות יכולות לפעול באופן מוחשי. למשל כאשר מדובר בפגם הדיבור, הכנה מדוקדקת של הדברים שרוצה לומר יכולים להתחיל לתקן את הפגם. אדם שמרגיש שכוחותיו מפוזרים יכול בעבודה פנימית ומעשית להחליט שהוא ממרכז את עצמו, בין אם זה בלימוד או פעולות שונות.

הזיהוי כשלעצמו הוא מתקן ומזכך, האדם אינו מטולטל בתוך כף הקלע, פגמיו ניצבים לפניו באופן ברור ואורה המנחם של התשובה כבר שולח אליו קווים. יש כיוון, יש לאן לעבוד, ומכאן הדרך להיות בעל תשובה שגדול מצדיק סלולה לפניו אם יבחר בכך.

תשובות לטענות

בשולי הדברים ארצה לציין ראשי פרקים בנוגע לטענות הנשמעות בדיונים ציבוריים בסוגיות הקשורות לצניעות, אישות, נטיות הפוכות ועוד.

ישנן שתי טענות שעולות תדיר:

1. מכיוון שמדובר בנטייה טבעית וודאי שלא שייך להתנגד אליה וחייבים לתת לה ביטוי מעשי.

על זה ענה הראי"ה קוק, המבאר שעבודת פעור היא הרצון להוציא את כל צואת נפשו של האדם החוצה: "גם בימינו עוד נשארו שרידים מעובדי הפעור, הסבורים שכל מחשבה רעה שנקלטת במוחם העקום, שהיא הצואה והסירחון הנפשי, יטיבו אם יוציאוה לחוץ. ומה מאד ירעו אלה המוציאים את זבלם לרשות הרבים, ולו חכמו ישכילו, כי אם הם חולי מעיים הנפשיים, דמאן דנפיש זבלא חולי מעיים הוא, תרופתם היא ההיפוך מתרופת הגוף בכיוצא בזה. כי חלאת הגוף בהתקבצה מי יבערנה, אבל הדעות אשר בחושך יסודן, כשאין מרחיבים אותן, באופן שיבלבל את הדעה הישרה ומאירין את הדעת באורה של תורה, מעט מן האור דוחה הרבה מן החושך" (פנקסי הראי"ה א, מה).

2. צורת שכנוע נוספת היא תיאור ספרותי על אודות הקושי והסבל של היחידים הנוגעים בדבר.

סגנון טיעון כזה התפרסם בימיו של הראי"ה בעניין הלכתי אחר. היה מי שניסה ללעוג באופן ספרותי על החיוב ההלכתי להתגרש כאשר לא נולד לבני זוג ילד במשך עשר שנים, למרות שהאהבה ביניהם גדולה וחזקה.

ועל כך כתב הראי"ה (שם כז):

... אבל מה נעשה והתורה שהיא המשפט של הצדק המחלט היא גבוהה יותר מהשקפות יפות של חיי שעה. התורה מביאה את החיים לתעודה גדולה. אף על פי שבפרטו של אדם כבר נמנו וגמרו שנח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, אבל ודאי אין המשפט הזה צודק כי אם בפרט ובהווה, אבל העתיד של האדם שמתקדם והולך, ודאי יביאו לנו, למין האנושי בכללו, חיים טובים ומאושרים, שהתורה המשקיפה על הצדק המחלט, תחייב את כל אדם שלא למנוע את הטוב אשר לאל ידו לעשות, ולהרבות חיים בעולם. כי מריבוי הפועלים תתקדם הפעולה ומריבוי העמלים יבנה ויתכונן ישובו של עולם. על כן חייב כל אדם להקריב את היופי והנעים של הרגשו שלו היחיד על מזבח הכללי, העתיד, שהוא ודאי מרובה יותר ממנו. ומי יודע מה הוא הכוח הצפון באדם שיצא ויתגלה בזרעו וזרעו אחריו, ומי יוכל לשער את הטוב שיוכלו הנולדים, הם או דורותיהם אחריהם, להביא אל החברה האנושית. רק צדק אנושי קצר ערך, שאינו יכול להשקיף כי אם את חוגו הקצר, הוא יוכל להחליט שכשר הדבר שישקוט האדם להרגיע רק את רגשו היחיד, במקום שאינו יודע את אותה הטובה שהוא מאבד בשב ואל תעשה שלו."

בהמשך הדברים הראי"ה מגדיל לעשות, ומתאר תיאור ספרותי משלו כיצד ניתן היה לתאר באופן רגשי ונוגע ללב עד כמה טוב יכול להיות לזוג כזה שיתגרש, וכל אחד מהם מתחתן בשנית, ומקים משפחה גדולה ותומכת. אבל אילולא היו מתגרשים היו נשארים לעת זקנה בודדים ומסכנים ללא תמיכה.